

VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU A PROBLÉMY REGIONÁLNEHO ROZVOJA PREŠOVSKÉHO KRAJA

René MATLOVIČ¹ – Kvetoslava MATLOVIČOVÁ²

Abstract: *In our contribution we study the position of the Prešov region within the Slovak structure in terms of selected social-economic and demographic indicators. Notably, we will show whether the regional disparities are deepening in Slovakia or not, and what is the situation in the Prešov region. We will use the analysis of variance and the Gini coefficient. We will observe the following: unemployment rate, salary, salary per person, net month expenses, GDP per inhabitant, organisations oriented to form profit per 1000 inhabitants, crude natality rate, tax collecting in regions and the share on foreign investments. We will notice the possibilities of endogenous regional politics for stimulating the regional development in the Prešov region.*

Key words: *endogenous regional politics, the Gini coefficient, NUTS III., the Prešov region, regional disparities, Slovakia, variety coefficient.*

Úvod

Regionálnym disparitám venuje geografia pozornosť najmä v súvislosti so skúmaním transformácie geografickej organizácie spoločnosti, ku ktorej dochádza pod vplyvom spoločensko-ekonomických zmien a globalizačných procesov v ostatných 15 rokoch. Cieľom nášho príspevku je preskúmať pozíciu Prešovského kraja v regionálnej štruktúre Slovenska vo svetle vybraných sociálno-ekonomických indikátorov. Úsilie bude koncentrované na analýzu pozície Prešovského kraja v kontexte vývoja regionálnych disparít na Slovensku. U miery nezamestnanosti budeme analyzovať i vnútornú diferenciaciu v rámci kraja. V druhej časti príspevku stručne prediskutujeme faktory ovplyvňujúce regionálny rozvoj Prešovského kraja a naznačíme možné riešenia, späté s endogénnou regionálnou politikou.

Metodika

Pod regionálnymi disparitami rozumieme rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja regiónov, ktoré sú dôsledkom jeho nerovnomernosti. Pri analýze regionálnych disparít je potrebné vyriešiť niekoľko metodologických problémov. Ide o výber vhodných observačných územných jednotiek, výber vhodných ukazovateľov a výber vhodných štatistických nástrojov a mier, umožňujúcich časopriestorové komparácie.

V našom výskume sme ako observačné jednotky použili kraje SR (úroveň NUTS III) pri analýze pozície Prešovského kraja v regionálnej štruktúre Slovenska. Pri analýze regionálnych disparít v rámci kraja sme použili okresy (úroveň LAU I).

1 doc. RNDr. René Matlovič, PhD., mim. prof. PU, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: matlren@unipo.sk.

2 Mgr. Kvetoslava Matlovičová, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov

Pri selekcii vhodných ukazovateľov sa ako limitujúci faktor javí obmedzená dostupnosť vhodných dát. Mnohé dáta sa systematicky nesledujú (napr. dáta o hrubom domácom produkte nie sú od r. 2002 k dispozícii za regionálne jednotky). Ďalší problém je meniaci sa metodika konštrukcie niektorých ukazovateľov, čo znižuje ich aplikabilitu v časových komparatívnych analýzach. Predpokladáme však, že aj náš obmedzený výber indikátorov poskytne obraz o vývine regionálnych disparít v SR. Do analýzy sme zahrnuli nasledovné ukazovatele: priemerná miera nezamestnanosti, priemerná mesačná mzda zamestnanca, právnické osoby - organizácie orientované na tvorbu zisku, fyzické osoby - živnostníci, čisté peňažné príjmy na osobu a mesiac, čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac, tvorba HDP na obyvateľa, priame zahraničné investície, výber daní, hrubá miera natality. Väčšinu indikátorov sledujeme za obdobie 1997-2003. V niektorých prípadoch sme sa museli obmedziť na obdobie 1999-2003, resp. u niektorých ukazovateľov sme zohľadnili aj vývoj v r. 2004 a 2005.

V literatúre sa môžeme stretnúť s aplikáciou viacerých štatistických nástrojov a mier na meranie disparít. Sú to: štandardná (smerodajná) odchýlka, variačný koeficient, Lorenzova krivka, Theilov index, Giniho index, Atkinsonove indexy, fuzzy c zhluková analýza. V našej analýze použijeme Giniho koeficient a variačný koeficient (Atkinson 1970, Canaletta et al., 2004, Cowell 2000, Štika 2004).

Štandardná odchýlka je priemerný rozdiel medzi hodnotami a priemerom pri ignorovaní znamienok. Je často používanou mierou na meranie medziregionálnej variability, ktorú používa aj Eurostat (Blažek 1996). Jej aplikácia je však problematizovaná závislosťou jej veľkosti od voľby jednotiek merania a od veľkosti nameraných hodnôt. Z týchto dôvodov je nevhodná pre komparáciu rozličných ukazovateľov (Štika 2004). Vypočítame ju podľa vzťahu:

$$s_N = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2} \quad \text{kde}$$

N - je počet observačných jednotiek, x_i je hodnota ukazovateľa x v observačnej jednotke i a $\bar{x}$ je aritmetický priemer hodnôt ukazovateľa x .

Variačný koeficient je relatívnou mierou disperzie odvodenou od štandardnej odchýlky (podiel štandardnej odchýlky a priemeru). Je vhodnejším nástrojom pre komparatívne analýzy, pretože nie je závislý od nameraných hodnôt vstupných ukazovateľov.

Giniho koeficient koncentrácie vznikol ako nástroj na meranie dôchodkovej nerovnosti. Pohybuje sa od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť). Vypočítať ho možno viacerými spôsobmi. Je to dvojnásobok plochy medzi ideálnou a skutočnou Lorenzovou krivkou. V našej práci sme pri výpočte vychádzali z nasledujúceho vzťahu:

$$Gini = \frac{1}{2n^2 \bar{y}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j| \quad \text{kde}$$

n je celkový počet observačných (územných) jednotiek, y_i je hodnota sledovaného ukazovateľa v i -tej územnej jednotke, y_j je hodnota sledovaného ukazovateľa v j -tej územnej jednotke a $\bar{y}$ je aritmetický priemer sledovaného ukazovateľa y .

Vývoj regionálnych disparít v SR vo svetle vybraných sociálno-ekonomických indikátorov

Miera nezamestnanosti

Prvým z použitých indikátorov je miera nezamestnanosti. Je vhodným ukazovateľom sociálno-ekonomického vývoja v regiónoch. Je vypočítaná ako podiel disponibilného evidovaného počtu nezamestnaných k počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov.

Tabuľka č. 1: Vývoj evidovanej miery nezamestnanosti v krajoch SR v r. 1997-2005*

kraj/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bratislavský	4,1 %	5,1 %	7,2 %	6,4 %	5,8 %	5,2 %	4,0 %	3,4 %	2,7 %
Trnavský	10,6 %	12,5 %	16,3 %	14,9 %	15,5 %	13,0 %	11,1 %	8,8 %	7,2 %
Trenčiansky	8,3 %	10,8 %	13,5 %	12,7 %	12,7 %	10,9 %	9,9 %	8,1 %	6,4 %
Nitriansky	14,3 %	17,6 %	21,5 %	21,7 %	23,1 %	21,5 %	19,1 %	14,8 %	11,4 %
Žilinský	10,9 %	14,1 %	17,7 %	16,8 %	16,4 %	14,7 %	13,2 %	11,1 %	8,6 %
Banskobystrický	14,9 %	19,7 %	23,1 %	21,8 %	23,6 %	23,8 %	22,8 %	19,5 %	17,4 %
Prešovský	17,8 %	22,1 %	26,0 %	22,1 %	24,0 %	23,0 %	9,6 %	17,5 %	15,4 %
Košický	17,1 %	20,8 %	26,0 %	24,4 %	25,6 %	24,3 %	22,2 %	18,9 %	17,6 %
VK**	0,356	0,353	0,324	0,323	0,353	0,390	0,412	0,456	0,510
GINI***	0,19923	0,19773	0,18035	0,17631	0,19265	0,21536	0,23021	0,24057	0,26917

* údaje k 30.12. bežného roka, r. 2005 k 30.6. ** VK = variačný koeficient

*** GINI = Giniho koeficient

Zdroj: www.upsvar.sk

Miera nezamestnanosti na Slovensku v prvej časti sledovaného obdobia (1997-1999) stúpala a kulminovala v r. 1999. Od r. 2000 môžeme konštatovať pokles miery nezamestnanosti. Tento vývoj je však regionálne diferencovaný. Poukazuje na to variačný koeficient, ktorý stúpol z úrovne 0,323 v r. 2000 na 0,510 v r. 2005 ako aj Giniho koeficient (stúpol z 0,19923 na 0,26917). Medzikrajské rozdiely v miere nezamestnanosti sa teda zvýšili a sú najvyššie v rámci sledovaného obdobia. Najvýraznejšie poklesla miera nezamestnanosti v Bratislavskom kraji (v r. 2005 mala 37,5 % z úrovne r. 1999). Nasledovali Trnavský kraj (44,2 % úrovne r. 1999), Trenčiansky kraj (47,4 % úrovne r. 1999) a Žilinský kraj (48,6 % úrovne r. 1999). Pomažšie sa darilo znižovať nezamestnanosť na východe a juhu Slovenska. Nitriansky kraj dosiahol v r. 2005 53 % úrovne r. 1999, Prešovský kraj 59,2 % úrovne r. 1999 a Košický kraj 67,7 % úrovne r. 1999. Najmenej poklesla nezamestnanosť v Banskobystrickom kraji, kde dosiahla v r. 2005 až 75,3 % úrovne v r. 1999. Uvedené skutočnosti poukazujú na nerovnomerný regionálny rozvoj Slovenska, ktorého výsledkom je prehĺbovanie regionálnych rozdielov v úrovni nezamestnanosti.

Pozícia Prešovského kraja sa v sledovanom období mierne zlepšila. V r. 1997 bol krajom s najvyššou mierou nezamestnanosti na Slovensku. Tento primát si udržal aj v r. 1998 a 1999. V r. 2000 ho už predstihol Košický kraj a v r. 2002 aj Banskobystrický kraj. O zlepšení pozície kraja svedčí aj fakt, že kým v r. 1997 dosiahla miera nezamestnanosti v kraji až 142 % úrovne celoslovenského priemeru, v r. 2005 to bolo 138,7 %.

Tabuľka č. 2: Vývoj miery nezamestnanosti v okresoch Prešovského kraja v r. 1997-2005*

okres/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bardejov	20,3 %	26,1 %	29,6 %	22,8 %	23,4 %	24,1 %	20,0 %	17,4 %	14,9 %
Humenné	16,8 %	22,0 %	26,3 %	22,6 %	23,4 %	21,2 %	18,7 %	14,8 %	12,2 %
Kežmarok	20,9 %	23,2 %	29,9 %	27,3 %	29,7 %	31,4 %	25,5 %	25,9 %	23,6 %
Levoča	16,7 %	21,4 %	27,6 %	23,7 %	24,7 %	23,0 %	19,5 %	17,1 %	15,4 %
Medzilaborce	18,5 %	22,4 %	25,6 %	19,6 %	24,4 %	27,1 %	22,0 %	20,6 %	18,1 %
Poprad	14,9 %	17,3 %	20,8 %	18,9 %	19,6 %	18,4 %	15,8 %	13,4 %	11,9 %
Prešov	14,9 %	18,5 %	22,8 %	21,2 %	22,5 %	21,7 %	19,5 %	16,7 %	14,8 %
Sabinov	19,8 %	25,6 %	29,6 %	23,1 %	27,5 %	28,8 %	24,9 %	22,3 %	20,5 %
Snina	17,7 %	22,2 %	25,2 %	20,0 %	26,4 %	22,1 %	18,5 %	18,4 %	14,9 %
Stará Ľubovňa	13,1 %	17,5 %	20,2 %	17,9 %	18,0 %	16,9 %	13,6 %	12,3 %	10,1 %
Stropkov	19,4 %	26,3 %	31,2 %	24,2 %	25,0 %	18,2 %	15,2 %	19,9 %	14,5 %
Svidník	19,3 %	24,1 %	28,2 %	21,6 %	22,3 %	20,4 %	16,3 %	17,4 %	15,4 %
Vranov n. T.	26,0 %	30,1 %	30,7 %	25,2 %	28,9 %	28,4 %	22,6 %	18,7 %	17,3 %
VK	0,172	0,157	0,132	0,115	0,133	0,187	0,181	0,201	0,230

* údaje k 31.12. bežného roka, v r. 2005 k 30.6.

Zdroj: www.upsvar.sk

Podobné vývojové tendencie ako na celoslovenskej úrovni možno pozorovať aj v rámci Prešovského kraja. Miera nezamestnanosti v kraji stúpala do r. 1999, v r. 2000 prechodne klesla a v r. 2001 opäť stúpala. Od r. 2002 nezamestnanosť v Prešovskom kraji klesá a v r. 2005 v podstate dosiahla úroveň z r. 1997. Vnútrokrajové rozdiely v miere nezamestnanosti sa najprv znižovali (v r. 1997-2000). Zjednodušene môžeme konštatovať, že rast miery nezamestnanosti viedol k vyrovnávaniu regionálnych rozdielov v rámci kraja. V období poklesu miery nezamestnanosti sa regionálne rozdiely prehĺbili, o čom svedčí rast variačného koeficientu z 0,115 v r. 2000 na 0,230 v r. 2005. Regionálna diferenciácia vývoja nezamestnanosti prináša prekvapujúce výsledky. V dvoch okresoch sme zaznamenali v r. 2005 vyššiu úroveň nezamestnanosti ako v r. 1997. Sú to okresy Kežmarok a Sabinov. V dvoch okresoch bola miera nezamestnanosti v r. 2005 zhruba na úrovni r. 1997 - Prešov a Medzilaborce. V ostatných okresoch je miera nezamestnanosti v r. 2005 nižšia oproti úrovni r. 1997, pričom najvýraznejší pokles zaznamenali okresy Vranov nad Topľou a Bardejov. O zmenách v pozícii jednotlivých okresov nám môže podať informáciu zmena ukazovateľov vo vzťahu k celoslovenskému priemeru. V r. 2005 bol v Prešovskom kraji jediný okres s mierou nezamestnanosti pod úrovňou celoslovenského priemeru. Bol to okres Stará Ľubovňa (91 % úrovne priemeru). Ostatné okresy mali vyššiu nezamestnanosť ako celoslovenský priemer, pričom najvýraznejšie ho prekračovali okresy Kežmarok (212,6 % úrovne priemeru), Sabinov (184,7 % úrovne priemeru) a Medzilaborce (163 % úrovne priemeru). Oproti r. 1997 sa miera nezamestnanosti vo vzťahu k celoslovenskému priemeru v r. 2005 najvýraznejšie znížila v okresoch Vranov nad Topľou (z 194 % na 156 %), Bardejov (zo 151 % na 134 %) a Humenné (z 125 % na 110 %). K miernemu zlepšeniu došlo aj v okresoch Stropkov, Poprad, Stará Ľubovňa a Svidník. Na druhej strane viaceré okresy kraja zaznamenali zhoršenie svojej pozície vo vzťahu k celoslovenskému priemeru. Najvýraznejšie zhoršenie nastalo v okresoch Kežmarok (z 156 % na 213 %) a Sabinov (z 148 % na 185 %). K zhoršeniu pozície došlo aj v okresoch Levoča, Medzilaborce, Snina a Prešov. Prekvapujúce je najmä zistenie o zhoršení pozície okresu Prešov (zo 111 % na 133 %), čo poukazuje na relatívne zaostávanie krajského centra a jeho okolia v tempe znižovania nezamestnanosti. Pozícia okresu Prešov

v krajskom kontexte sa v r. 1997-2005 značne zhoršila. Kým v r. 1997 mal okres Prešov spolu s okresom Poprad druhú najnižšiu mieru nezamestnanosti v kraji (po okrese Stará Ľubovňa), v r. 2005 ho predstihovali aj okresy Humenné a Stropkov a okresy Bardejov a Snina mali porovnateľnú nezamestnanosť. Takéto oslabovanie okresu, v ktorom sa nachádza krajské sídlo, je pravdepodobne ojedinelým fenoménom v podmienkach Slovenska.

Svedčia o tom údaje o nezamestnanosti v meste Prešov z r. 2001, z ktorých vyplýva, že Prešov mal najvyššiu nezamestnanosť spomedzi krajských miest SR ako aj všetkých veľkých miest SR (miest s 50 a viac tis. obyvateľmi). Z porovnaní so situáciou v ostatných okresných mestách Prešovského kraja vyplýva, že Prešov ako krajské mesto mal v r. 2001 vyššiu mieru nezamestnanosti ako tri okresné mestá v kraji – Poprad, Stará Ľubovňa a Svidník.

Tabuľka č. 3: Porovnanie miery nezamestnanosti vo veľkých mestách SR v r. 2001

Mesto	počet obyvateľov	Počet nezamestnaných osôb ¹	Počet pracujúcich osôb	Počet ekonomicky aktívnych osôb	miera nezamestnanosti ²
Bratislava	428 672	21 048	193 406	238 199	8,84%
Košice	236 093	23 931	89 906	125 049	19,14%
Prešov	92 786	10 028	34 188	46 559	21,54%
Nitra	87 285	7 437	35 702	45 768	16,25%
Žilina	85 400	7 246	35 247	45 319	15,99%
Banská Bystrica	83 056	5 707	36 506	44 363	12,86%
Trnava	70 286	5 752	29 453	37 224	15,45%
Martin	60 133	5 715	23 980	31 505	18,14%
Trenčín	57 854	3 229	24 868	30 322	10,65%
Prievidza	53 097	4 580	21 568	27 783	16,37%
Poprad	56 157	5 594	22 575	29 748	18,80%

Zdroj: Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov v r. 2001, Štatistický úrad SR, www.statistics.sk

1 - Nezamestnaní – osoby staršie ako 15 rokov, ktoré boli bez práce a aktívne si hľadali prácu

2 - Miera nezamestnanosti: % podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych osôb

Tabuľka č. 4: Porovnanie miery nezamestnanosti vo okresných mestách Prešovského kraja v r. 2001

Mesto	počet obyvateľov	Počet nezamestnaných osôb ¹	Počet pracujúcich osôb	Počet ekonomicky aktívnych osôb	miera nezamestnanosti ²
Poprad	56 157	5 594	22 575	29 748	18,80%
Svidník	12 428	1 312	5 076	6 705	19,57%
Stará Ľubovňa	16 227	1 625	5 818	7 972	20,38%
Prešov	92 786	10 028	34 188	46 559	21,54%
Snina	21 325	2 384	7 630	11 591	22,51%
Kežmarok	17 383	2 052	6 366	8 943	22,95%
Vranov n. T.	22 985	2 708	8 316	11 611	23,32%
Bardejov	33 247	4 028	12 228	17 108	23,54%
Humenné	35 157	4 534	13 105	18 355	24,70%
Stropkov	10 874	1 455	3 827	5 566	26,14%
Medzilaborce	6 741	938	2 370	3 430	27,35%
Sabinov	12 290	1 779	3 865	5 984	29,73%
Levoča	14 366	2 143	4 562	7 194	29,79%

Zdroj: Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov v r. 2001, Štatistický úrad SR, www.statistics.sk

1 - Nezamestnaní – osoby staršie ako 15 rokov, ktoré boli bez práce a aktívne si hľadali prácu

2 - Miera nezamestnanosti: % podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych osôb

Priemerná mesačná mzda

Priemerná mesačná mzda patrí k základným ekonomickým parametrom, ktorými môžeme dokumentovať diferencovaný vývoj regiónov. Ide o priemernú mesačnú mzdu v podnikoch s počtom 20 a viac zamestnancov.

Tabuľka č. 5: Vývoj priemernej mesačnej mzdy* (Sk) v krajoch SR v r. 1997-2004

kraj/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	12 162	13 022	14 133	14 882	16 260	17 626	18 877	21 016
Trnavský	9 183	9 502	10 201	10 584	11 413	12 486	13 360	14 670
Trenčiansky	8 758	9 150	9 821	10 378	11 190	12 175	12 735	13 907
Nitriansky	8 474	8 891	9 477	9 681	10 436	11 427	12 147	13 252
Žilinský	8 595	9 010	9 627	10 218	10 931	12 057	12 600	13 930
Banskobystrický	8 683	9 342	9 751	9 898	10 660	11 641	12 246	13 309
Prešovský	8 013	8 338	8 917	9 087	9 892	10 802	11 385	12 535
Košický	9 705	10 158	10 605	11 121	11 771	13 054	14 138	15 440
VK	0,132	0,150	0,157	0,166	0,171	0,167	0,175	0,182
GINI	0,06292	0,06586	0,06656	0,07278	0,07262	0,07228	0,07661	0,07879

Zdroje: www.statistics.sk

* bez podnikateľských príjmov

Priemerná mesačná mzda stúpala počas celého sledovaného obdobia (1997-2004). S uvedeným rastom bol spätý aj nárast regionálnych disparít v tomto ukazovateli, čo potvrdzuje nárast variačného koeficientu z 0,132 v r. 1997 na 0,182 v r. 2004 a rovnako aj nárast Giniho koeficientu z 0,06292 v r. 1997 na 0,07879 v r. 2004. Najvyšší nárast priemernej mesačnej mzdy bol v Bratislavskom kraji, kde dosiahla v r. 2004 173 % úrovne r. 1997. Druhý najvyšší rast bol zaznamenaný v Žilinskom kraji (162 % úrovne r. 1997). Najmenší nárast bol v Banskobystrickom kraji, kde dosiahla v r. 2004 153 % úrovne r. 1997 a potom v Prešovskom kraji (156 % úrovne z r. 1997). Vývoj priemernej mzdy prehlbil polarizáciu medzi Bratislavským krajom a zvyškom Slovenska. Kým v r. 1997 mali na Slovensku dva kraje priemernú mzdu nad úrovňou celoslovenského priemeru - Bratislavský (130 % úrovne priemeru) a Košický (104 % úrovne priemeru), v r. 2004 zostal nad úrovňou priemeru len Bratislavský kraj (133 % úrovne priemeru). Všetky ostatné kraje si v r. 1997-2004 zhoršili svoju pozíciu oproti celoslovenskému priemeru. Najväčšie zhoršenie nastalo v Banskobystrickom kraji (z 93 % na 84 %) a potom v Prešovskom kraji (z 86 % na 79 %).

Prešovský kraj si udržal pozíciu na chvoste rebríčka krajov z hľadiska priemernej mesačnej mzdy zamestnancov, pričom v r. 2004 dosahoval tento ukazovateľ v kraji len 79 % úroveň celoslovenského priemeru a 59,6 % úrovne priemernej mzdy v Bratislavskom kraji. Keďže údaje o cenovej hladine a jej vývoji na úrovni krajov nie sú zisťované, nie je možné presne posúdiť vývoj disparít v životnej úrovni na úrovni krajov.

Čisté mesačné príjmy na osobu

Čisté mesačné príjmy na osobu patria podobne ako ukazovateľ priemernej mesačnej mzdy zamestnancov k ekonomickým indikátorom regionálnych disparít. Tento ukazovateľ má vyššiu výpovednú hodnotu o celkových príjmoch obyvateľov, pretože zahŕňa príjmy

zo zamestnania a súkromného podnikania (sú to príjmy bez daní z príjmu a povinných odvodov), sociálne príjmy (t.j. dávky sociálneho zabezpečenia, dávky nemocenského poistenia, štátne sociálne dávky, dávky sociálnej starostlivosti a podpora v nezamestnanosti) a ostatné príjmy (napr. príjmy z majetku, vybrané pôžičky, naturálne príjmy, príjmy z predaja poľnohospodárskej produkcie). Ako nepriamy indikátor kúpnej sily môže slúžiť pri analýze podnikateľského prostredia.

Tabuľka č. 6: Vývoj čistých mesačných príjmov na osobu (Sk) v krajoch SR v r. 1997-2003

kraj/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	5 928	6 196	6 363	6 979	8 145	8 451	8 872
Trnavský	4 724	4 644	5 042	5 499	6 062	6 392	6 902
Trenčiansky	4 732	4 901	5 106	5 544	6 095	6 410	7 019
Nitriansky	4 547	4 908	5 180	5 729	6 206	6 382	6 830
Žilinský	4 682	4 904	4 947	5 314	6 076	6 454	6 615
Banskobystrický	4 578	4 942	5 352	5 684	6 365	6 523	6 904
Prešovský	4 319	4 444	4 776	5 233	5 875	6 175	6 318
Košický	4 693	4 917	5 239	5 789	6 396	7 041	7 410
VK	0,095	0,098	0,086	0,089	0,113	0,103	0,102
GINI	0,04135	0,04330	0,04106	0,04213	0,04524	0,04566	0,04928

Zdroje: Štatistická ročenka regiónov SR 1996-2000, www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/

V sledovanom období došlo k postupnému zvyšovaniu čistých mesačných príjmov na osobu. Toto zvyšovanie bolo nevýrazne priestorovo diferencované, pričom došlo len k miernemu prehĺbeniu regionálnych rozdielov. Potvrdzuje to malý nárast variačného koeficientu z 0,095 v r. 1997 na 0,102 v r. 2003 a Giniho koeficientu z 0,04135 v r. 1997 na 0,04928 v r. 2003. Regionálne rozdiely v čistých mesačných príjmoch sú menej významné ako rozdiely v priemernej mesačnej mzde. V prvej časti sledovaného obdobia (1997-1999) sa regionálne rozdiely zmenšovali, zväčšovať sa začali od r. 2000, výraznejšie v r. 2001-2002. Najvyšší rast čistých mesačných príjmov bol v Košickom kraji (v r. 2003 mali 158 % úrovne r. 1997), potom v Banskobystrickom kraji (151 % úrovne r. 1997). Najmenší rast čistých mesačných príjmov bol v Žilinskom kraji (141 % úrovne r. 1997). V r. 2003 mali čisté mesačné príjmy nad úrovňou celoslovenského priemeru dva kraje - Bratislavský (125 % priemernej úrovne) a Košický (104 % priemernej úrovne). Ostatné kraje boli podpriemerné. Najnižšiu úroveň čistých mesačných príjmov zaznamenal Prešovský kraj (89 % priemernej úrovne), potom Žilinský kraj (93 % priemernej úrovne). Z hľadiska dynamiky čistých mesačných príjmov vo vzťahu k celoslovenskému priemeru je možné konštatovať, že jediným krajom so zlepšenou pozíciou v r. 2003 oproti r. 1997 je Košický kraj (nárast z 100 % na 104 %). Tri kraje svoju pozíciu v podstate nezmenili - Banskobystrický a Nitriansky kraj. Najvýraznejšie zhoršenie zaznamenal Žilinský kraj (z 99 % na 93 % úrovne celoslovenského priemeru). Zhoršila sa aj pozícia Trnavského kraja (zo 100 % na 97 %) a Prešovského kraja (z 92 % na 89 %). Prešovský kraj si udržal pozíciu na poslednom mieste rebríčka krajov z hľadiska čistých mesačných príjmov na obyvateľa. Regionálne rozdiely v tomto ukazovateli sú okrem iného podmienené vekovou štruktúrou obyvateľstva. Regióny s výraznejším zastúpením detskej zložky obyvateľstva sú najviac znevýhodnené, pretože na túto skupinu obyvateľov sú viazané nízke alebo žiadne príjmy.

Čisté mesačné výdavky na osobu

Čisté mesačné výdavky na osobu patria podobne ako predchádzajúce ukazovatele k ekonomickým indikátorom regionálnych disparít. Tvoria ich spotrebné výdavky (t.j. výdavky na stravu, oblečenie, bývanie, rekreáciu a kultúru a pod.) a ostatné čisté výdavky (na dane a poplatky úradom) bez povinných príspevkov do poisťovní vrátene peňažných darov mimo domácnosť a splatených pôžičiek. Tento ukazovateľ je aplikabilný pri charakteristike podnikateľského prostredia.

Tabuľka č. 7: Vývoj čistých mesačných výdavkov na osobu (Sk) v krajoch SR v r. 1997-2003

kraj/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	5 687	6 301	6 357	6 879	7 903	7 960	8 390
Trnavský	4 608	4 736	4 811	5 366	5 778	6 167	6 690
Trenčiansky	4 632	4 997	5 322	5 628	6 162	6 342	7 064
Nitriansky	4 468	5 043	5 080	5 669	6 257	6 397	6 801
Žilinský	4 761	4 964	5 000	5 365	6 004	6 340	6 487
Banskobystrický	4 414	4 897	5 171	5 596	6 245	6 168	6 688
Prešovský	4 144	4 502	4 837	5 090	5 860	5 925	6 167
Košický	4 593	4 821	5 254	5 693	6 123	6 602	7 061
VK	0,091	0,101	0,088	0,088	0,107	0,090	0,090
GINI	0,04370	0,04571	0,04213	0,04169	0,04376	0,04121	0,04444

Zdroje: Štatistická ročenka regiónov SR 1996-2000, www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/

V sledovanom období došlo k postupnému zvyšovaniu čistých mesačných výdavkov. Toto zvyšovanie bolo nevýrazne priestorovo diferencované, pričom nedošlo k prehĺbeniu regionálnych rozdielov. Potvrdzuje to prakticky nezmenený variačný koeficient a len veľmi mierne rastúci Giniho koeficient z 0,0437 v r. 1997 na 0,0444 v r. 2003. V prvej časti sledovaného obdobia (1997-1998) sa síce regionálne rozdiely mierne zvýšili, avšak v druhej časti sledovaného obdobia sa opäť zmenšili. Najvyšší rast čistých mesačných výdavkov bol v Košickom kraji (v r. 2003 mali 154 % úrovne r. 1997), potom v Trenčianskom kraji (153 % úrovne r. 1997). Najmenší rast čistých mesačných výdavkov bol v Žilinskom kraji (136 % úrovne r. 1997). V r. 2003 mali čisté mesačné výdavky nad úrovňou celoslovenského priemeru tri kraje - Bratislavský (122 % priemernej úrovne), Trenčiansky a Košický (102 % priemernej úrovne). Ostatné kraje boli podpriemerné. Najnižšiu úroveň čistých mesačných výdavkov zaznamenal Prešovský kraj (89 % priemernej úrovne), potom Žilinský kraj (94 % priemernej úrovne). Z hľadiska dynamiky čistých mesačných výdavkov vo vzťahu k celoslovenskému priemeru je možné konštatovať, že štyri kraje zaznamenali zvýšenie čistých výdavkov vo vzťahu k celoslovenskému priemeru v r. 2003 oproti r. 1997. Sú to Košický kraj (nárast z 100 % na 102 %), Trenčiansky kraj (nárast z 101 % na 102 %) a Nitriansky kraj (z 97 % na 99 %). Najvýraznejšie zhoršenie pozície z hľadiska čistých výdavkov vo vzťahu k celoslovenskému priemeru zaznamenal Žilinský kraj (z 103 % na 94 % úrovne celoslovenského priemeru). Zhoršila sa aj pozícia Trnavského kraja, Bratislavského a Prešovského kraja. Prešovský kraj si teda udržal pozíciu na poslednom mieste rebríčka krajov z hľadiska čistých mesačných výdavkov na obyvateľa.

Organizácie orientované na tvorbu zisku

Sociálno-ekonomickú situáciu regiónu a podnikateľské prostredie môže charakterizovať aj vývoj počtu organizácií orientovaných na tvorbu zisku. Ide o organizácie evidované podľa Obchodného zákonníka a príspevkové organizácie, ktorých tržby prevyšujú viac ako 50 % vykazovaných nákladov. Sledovali sme ukazovateľ počtu organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov.

Tabuľka č. 8: Vývoj počtu organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov v krajoch SR v r. 1999-2004

kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	29,3	30,8	32,6	29,7	33,4	37,3
Trnavský	7,3	8,1	8,9	10,1	10,5	11,9
Trenčiansky	9,4	9,6	10,1	9,3	9,9	12,9
Nitriansky	7,0	7,4	7,6	7,5	8,0	9,4
Žilinský	8,5	8,8	9,1	9,1	9,7	10,8
Banskobystrický	10,1	10,2	10	8,7	9,4	10,9
Prešovský	6,9	7,4	7,7	7,2	8,0	9,2
Košický	9,9	10,0	10,3	9,5	10,0	11,5
VK	0,634	0,637	0,651	0,613	0,647	0,660
GINI	0,25594	0,24959	0,24987	0,23751	0,24305	0,23935

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/

Počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku v sledovanom období r. 1999-2004 na Slovensku vzrástol z 58 333 na 74 207. Ako ukazujú variačný koeficient a Giniho koeficient, regionálne rozdiely v počte uvedených organizácií pripadajúcich na 1000 obyvateľov sú pomerne výrazné, avšak veľmi sa nemenia. Pri detailnejšom rozbere však vidíme, že je to predovšetkým zásluha Bratislavského kraja, v ktorom sídli až 30,1 % týchto organizácií (r. 2004). Počas obdobia r. 1999-2004 sa intenzita výskytu organizácií orientovaných na tvorbu zisku zvýšila vo všetkých krajoch. K najväčšiemu rastu intenzity výskytu týchto organizácií došlo v Trnavskom kraji (v r. 2004 dosiahol 163 % úrovne r. 1999). U ostatných krajov bol rast nižší – Trenčiansky (137 %), Nitriansky (134 %), Prešovský (133 %), Bratislavský (127 %), Žilinský (127 %), Košický kraj (116 %). Najnižší nárast zaznamenal Banskobystrický kraj (108 %). Najnižšiu intenzitu výskytu organizácií orientovaných na tvorbu zisku má naďalej Prešovský kraj (66,7 % úrovne celoslovenského priemeru). Aj ostatné kraje sú podpriemerné. Jediným nadpriemerným krajom je Bratislavský kraj (270,3 % celoslovenského priemeru). Potvrdzuje to koncentráciu sídiel týchto organizácií v hlavnom meste.

Živnostníci

Podobne ako predchádzajúci ukazovateľ môže sociálno-ekonomickú situáciu regiónu charakterizovať aj počet živnostníkov pripadajúcich na 1000 obyvateľov.

Tabuľka č. 9: Vývoj počtu živnostníkov na 1000 obyvateľov v krajoch SR v r. 1999-2004

kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	80,5	82,3	87,0	77,2	85,2	94,5
Trnavský	54,2	52,7	55,3	55,9	60,9	66,0
Trenčiansky	47,5	47,8	49,7	50,3	57,1	63,6
Nitriansky	47,8	49,7	49,6	48,2	53,5	57,8
Žilinský	50,5	51,4	54,7	56,3	63,0	69,6
Banskobystrický	41,7	42,4	43,9	43,2	48,9	53,7
Prešovský	40,3	41,0	43,0	44,5	50,5	56,3
Košický	39,3	39,1	40,0	39,2	43,4	46,4
VK	0,248	0,252	0,262	0,214	0,207	0,229
GINI	0,119650	0,119890	0,124940	0,110840	0,107540	0,11102

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/

Počet živnostníkov v sledovanom období r. 1999-2004 na Slovensku vzrástol z 266 913 na 336 640. Ako ukazujú Giniho a variačný koeficient, regionálne rozdiely v intenzite výskytu živnostníkov sú pomerne významné, avšak omnoho menej výrazné ako v prípade organizácií orientovaných na tvorbu zisku. V prvej časti sledovaného obdobia (1999-2001) sa tieto regionálne disparity zvyšovali, v druhej časti sa naopak pomerne rýchle začali zmenšovať, v ostatnom roku sa opäť zvýšili. Počas obdobia r. 1999-2004 sa intenzita výskytu živnostníkov zvýšila vo všetkých krajoch. K najväčšiemu rastu intenzity výskytu týchto organizácií došlo v Prešovskom kraji (v r. 2004 dosiahol 139,7 % úrovne r. 1999). U ostatných krajov bol rast nižší. Najnižší bol v Bratislavskom kraji (v r. 2004 dosiahol 117,4 % úrovne r. 1999). Najnižšiu intenzitu výskytu živnostníkov má Košický kraj (dosahuje 74,2 % úroveň celoslovenského priemeru). Podpriemerné sú aj ďalšie tri kraje - Banskobystrický (85,9 %), Prešovský (90,1 %) a Nitriansky kraj (92,5 %). Priemernú intenzitu výskytu živnostníkov má Trenčiansky kraj, ostatné kraje sú nadpriemerné. Výrazne vyniká Bratislavský kraj (151,2 % úrovne celoslovenského priemeru). Z hľadiska dynamiky však možno konštatovať, že výrazná dominancia Bratislavského kraja sa v ostatných rokoch oslabil. Vôbec najvyššiu rastovú dynamiku vo vzťahu k celoslovenskému priemeru mal Žilinský kraj (nárast z 102 % v r. 1999 na 111 % v r. 2004). Najväčší pokles zaznamenal Bratislavský kraj (pokles zo 162 % v r. 1999 na 151 % v r. 2004). Prešovský kraj vykázal druhý najväčší rast vo vzťahu k celoslovenskému priemeru intenzity výskytu živnostníkov z 81 % v r. 1999 na 90 % v r. 2004, čím si polepšil aj v rebríčku krajov. Posunul sa z predposledného miesta pred Banskobystrický kraj.

Tvorba HDP na obyvateľa

Tvorba hrubého domáceho produktu (HDP) na obyvateľa patrí medzi indikátory ekonomickej výkonnosti regiónov. Žiaľ naša štatistika po r. 2001 nesleduje regionálne údaje o tvorbe HDP v regiónoch, čo znižuje možnosť temporálnej komparácie. Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa je podielom dvoch ukazovateľov – regionálneho hrubého domáceho produktu (v ktorom sa uplatňuje kritérium zostavovania podľa miesta pracoviska) a priemerného počtu obyvateľstva trvalo bývajúceho v danom regióne (založeného na princípe trvalého bydliska). Hrubý domáci produkt hovorí o ekonomickej sile regiónu a je teda výsledkom výrobných činností miestnych činnostných jednotiek, ktoré sa nachádza-

jú na jeho území. Tento ukazovateľ však nezohľadňuje efekt dochádzky za prácou, následkom čoho je hrubý produkt na obyvateľa v kraji, do ktorého dochádzajú ľudia za prácou z okolitých krajov (väčšinou kraj s hlavným mestom), nadhodnotený.

Tabuľka č. 10: Vývoj tvorby HDP (tis. Sk) na obyvateľa v krajoch SR v r. 1997-2001

kraj/rok	1997	1999	2000	2001
Bratislavský	286,1	340,7	380,3	427,3
Trnavský	142,5	165,7	183,6	188,3
Trenčiansky	122,0	145,4	160,1	173,4
Nitriansky	112,5	136,4	152,1	157,8
Žilinský	108,6	127,2	140,5	152,9
Banskobystrický	110,3	129,4	143,3	157,8
Prešovský	83,9	95,2	104,3	113,4
Košický	117,3	141,2	153,7	173,4
VK	0,435	0,442	0,449	0,471
GINI	0,18750	0,191600	0,193900	0,197230

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/. Regióny Slovenska

Tvorba HDP na obyvateľa je výrazne regionálne diferencovaná. V sledovanom období r. 1997-2001 sa regionálne disparity prehľbovali, čo potvrdzuje vývoj Giniho a variačného koeficientu. V r. 2001 bola najvyššia tvorba HDP na obyvateľa v Bratislavskom kraji (dosiahla úroveň 228 % celoslovenského priemeru). Okrem tohto kraja dosiahol priemernú úroveň už len Trnavský kraj. Ostatné kraje mali podpriemernú tvorbu HDP na obyvateľa. Najnižší bol tento ukazovateľ v Prešovskom kraji, ktorý v r. 2001 dosiahol len 60 % celoslovenského priemeru a 26,5 % úrovne najlepšieho Bratislavského kraja. Prešovský kraj výrazne zaostával za ostatnými kraji. Predposledný bol Žilinský kraj (81 % celoslovenského priemeru). Z hľadiska posúdenia dynamiky tvorby HDP na obyvateľa vo vzťahu k celoslovenskému priemeru za sledované trojročné obdobie nezaznamenal Prešovský kraj žiadny pohyb.

Priame zahraničné investície

Stav priamych zahraničných investícií dobre dokumentuje investičnú atraktivitu jednotlivých regiónov Slovenskej republiky a ich rozvojovú dynamiku.

Tabuľka č. 11: Vývoj stavu priamych zahraničných investícií (mil. Sk) v krajoch SR v r. 1999-2002

kraj/rok	1999	2002
Bratislavský	57 082	222 213
Trnavský	8 539	13 473
Trenčiansky	6 473	9 137
Nitriansky	3 645	8 566
Žilinský	3 392	12 241
Banskobystrický	4 759	8 290
Prešovský	4 233	5 714
Košický	7 915	32 661
VK	1,427	1,785
GINI	0,53763	0,66250

Zdroj: Regióny Slovenska

Stav priamych zahraničných investícií v SR dosiahol index rastu v r. 2002 oproti r. 1999 úroveň 325 %, t.j. zvýšili sa 3,25 krát. Tento rast bol regionálne nerovnomerný. Najväčší rast zaznamenali v uvedenom období Košický kraj (413 %), Bratislavský kraj (389 %) a Žilinský kraj (361 %). Najmenší rast stavu priamych zahraničných investícií bol v Prešovskom kraji (135 %). V sledovanom období došlo k zvýšeniu regionálnych disparít v stave priamych zahraničných investíciách, čo potvrdzuje nárast variačného koeficientu z 1,427 v r. 1999 na 1,785 v r. 2002 ako aj Giniho koeficientu z 0,53763 v r. 1999 na 0,66250 v r. 2002. Najvyšší podiel na celkovom stave priamych zahraničných investícií mal v r. 2002 Bratislavský kraj, ktorý sústreďoval až 71,2 % všetkých zahraničných investícií v SR. Nasledovali Košický kraj s podielom 10,5 % a Trnavský kraj s podielom 4,3 %. Na konci rebríčka jednotiek NUTS III bol Prešovský kraj, v ktorom bolo len 1,8 % všetkých zahraničných investícií v SR. Na predposlednom mieste bol Banskobystrický kraj s podielom 2,6 %.

Tabuľka č. 12: Vývoj podielu na priamych zahraničných investícií v krajoch SR v r. 1999-2004

kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	61,4	55,4	63,2	71	69,7	69,1
Trnavský	9,5	5,6	4,3	3,6	5,1	5,8
Trenčiansky	6,5	3,7	3,1	2,8	3,5	3,9
Nitriansky	3,6	2,7	2,9	2,7	3,1	3,2
Žilinský	2,9	4,4	4,4	3,9	4,1	4,6
Banskobystrický	4,8	3,2	3,3	2,7	2,6	2,4
Prešovský	3,4	2,7	2,4	1,9	1,7	1,8
Košický	7,9	22,3	16,4	11,4	10,2	9,2
VK	1,592	1,483	1,680	1,906	1,861	1,839
GINI	0,56825	0,59350	0,62250	0,66450	0,65075	0,64200

Výber daní

Pomerne zaujímavým ukazovateľom je výber daní v regióne za rok. Získané údaje z r. 1999-2002 ukazujú, že ide o pomerne výrazne regionálne diferencovaný indikátor, pričom v sledovaných rokoch došlo k prehĺbeniu regionálnych disparít (Giniho koeficient vzrástol z 0,16174 na 0,16787). Prešovský kraj bol počas celého obdobia na poslednom mieste rebríčka, pričom v r. 2002 tu bolo vybratých len 35 % úrovne výberu daní v Bratislavskom kraji, kde bol výber daní najvyšší.

Tabuľka č. 13: Vývoj výberu daní (v mld. Sk) za bežný rok v krajoch SR v r. 1999-2002

kraj/rok	1999	2000	2001	2002
Bratislavský	22,5	26,6	25,4	29,7
Trnavský	9,8	11,4	10,4	11,6
Trenčiansky	9,5	11,1	10,5	11,6
Nitriansky	10,5	12,4	11,2	12,5
Žilinský	9,4	11,0	10,6	11,8
Banskobystrický	9,2	10,8	10,3	12,0
Prešovský	8,0	9,3	8,8	10,4
Košický	11,6	13,4	13,3	14,7
VK	0,410	0,417	0,425	0,444
GINI	0,16174	0,16344	0,16629	0,16787

Hrubá miera natality

Hrubá miera natality patrí k významným demografickým indikátorom. Pôrodnosť má určujúci význam v reprodukčnom procese. Je ukazovateľom reprodukčnej vitality regiónov. Natalita v sledovanom období na Slovensku klesala až do r. 2002. V r. 2003 došlo v demografickom vývine k pozoruhodnej zmene. Prvýkrát po 23 rokoch znižovania počtu živonarodených a pôrodnosti sa na Slovensku medziročne zvýšil počet narodených detí a miera pôrodnosti. Tento trend potvrdil aj vývoj v r. 2004.

Tabuľka č. 14: Vývoj hrubej miery natality (‰) v krajoch SR v r. 1997-2004

kraj/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský	8,15	7,96	7,69	7,96	7,73	7,64	8,54	9,04
Trnavský	9,80	9,59	9,38	9,06	8,34	8,24	8,48	8,95
Trenčiansky	9,69	9,26	9,19	9,00	8,14	7,95	7,89	8,40
Nitriansky	9,71	9,37	9,27	8,85	8,13	8,16	8,27	8,33
Žilinský	11,92	11,84	11,29	11,27	10,24	10,23	10,16	10,37
Banskobystrický	10,54	10,24	10,12	9,64	9,08	9,09	9,24	9,72
Prešovský	14,19	13,72	13,36	13,09	12,31	12,02	11,93	12,18
Košický	12,96	12,63	12,24	11,96	11,17	11,35	11,59	11,81
VK	0,172	0,173	0,168	0,166	0,166	0,167	0,153	0,151
GINI	0,09487	0,09637	0,09356	0,09101	0,09033	0,09155	0,08314	0,07763

Zdroj: Štatistický úrad SR, www.statistics.sk, www.infostat.sk/vdc

V sledovanom období došlo k postupnému vyrovnávaniu medzikrajských disparít v hrubej miere natality. Potvrdzuje to pokles variačného koeficientu z 0,172 v r. 1997 na 0,151 v r. 2004 ako aj pokles Giniho koeficientu z 0,09487 v r. 1997 na 0,07763 v r. 2004. Rozhodujúci zlom však nastal práve v r. 2003. Nárast natality nad úroveň r. 1997 zaznamenal jedine Bratislavský kraj (v r. 2004 dosiahol 111 % úrovne r. 1997). Všetky ostatné kraje zaznamenali nižšiu natalitu ako na začiatku sledovaného obdobia. Najväčší pokles bol zaznamenaný v Nitrianskom kraji (v r. 2004 dosiahol 85,8 % úrovne r. 1997) a potom v Prešovskom kraji (v r. 2004 dosiahol 85,8 % úrovne r. 1997). V r. 2004 mal stále najvyššiu natalitu Prešovský kraj (121,8 % úrovne celoslovenského priemeru). Napriemernú natalitu mali aj Košický kraj (118,1 %) a Žilinský kraj (103,7 %). Ostatné kraje boli podpriemerné. Najnižšiu natalitu mal Nitriansky kraj (83,3 % celoslovenského priemeru). Z hľadiska dynamiky vo vzťahu k celo-

slovenskému priemeru si v r. 1997-2004 pozíciu najviac zlepšil Bratislavský kraj (nárast z 74 % v r. 1997 na 90,4 % v r. 2004). Naopak, najvýraznejšie oslabenie pozície spomedzi všetkých krajov vykázal Prešovský kraj (pokles z 129,2 % v r. 1997 na 121,8 % v r. 2004). Prešovský kraj si síce udržal vedúcu pozíciu z hľadiska hrubej miery natality, ale oslabenie oproti Bratislavskému kraju indikuje diametrálne odlišné sociálno-ekonomické predpoklady populačnej klímy. Prešovský kraj pomaly stráca komparatívnu výhodu populačne aktívneho regiónu.

Pozícia Prešovského kraja v kontexte regionálnych disparít na Slovensku

Analýza regionálnych disparít vybraných ukazovateľov na úrovni krajov SR poukazuje na diferencovaný vývoj v jednotlivých oblastiach. Regionálne disparity sa zvyčajne predovšetkým v sociálno-ekonomických ukazovateľoch. Potvrdil to vývoj variačných koeficientov týkajúcich sa údajov o miere nezamestnanosti, priemernej mesačnej mzde, čistých mesačných príjmoch na osobu, tvorbe HDP na osobu, výbere daní v regiónoch a v podiele krajov na zahraničných investíciách. Stabilizovaná situácia je v intenzite výskytu organizácií orientovaných na tvorbu zisku, v čistých mesačných výdavkoch na osobu a v hustote cestnej siete. K miernemu vyrovnávaniu medzikrajských rozdielov dochádza v intenzite výskytu živnostníkov. V demografickom vývoji (natalite) dochádza k vyrovnávaniu regionálnych rozdielov (tab. č. 15).

Tabuľka č. 15: Variačné koeficienty pre vybrané ukazovatele regionálnych disparít podľa krajov SR v r. 1997-2004

ukazovateľ/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
miera nezamestnanosti	0,172	0,157	0,132	0,115	0,133	0,187	0,181	0,191
priemerná mesačná mzda	0,132	0,150	0,157	0,166	0,171	0,167	0,175	0,182
čisté mesačné príjmy na osobu	0,095	0,098	0,086	0,089	0,113	0,103	0,102	*
čisté mesačné výdavky na osobu	0,091	0,101	0,088	0,088	0,107	0,090	0,090	*
organizácie orientované na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov	*	*	0,634	0,637	0,651	0,613	0,647	0,660
živnostníci na 1000 obyvateľov	*	*	0,248	0,252	0,262	0,214	0,207	0,229
tvorba HDP na obyvateľa	*	*	0,442	0,449	0,471	*	*	*
výber daní v regióne v mld. Sk za rok	*	*	0,410	0,417	0,425	0,444	*	*
hrubá miera natality	0,172	0,173	0,168	0,166	0,166	0,167	0,153	0,151
podiel krajov na stave zahraničných investícií	*	*	1,592	1,483	1,680	1,906	1,861	1,839

Prešovský kraj má veľmi nepriaznivú pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Vo väčšine sledovaných ukazovateľov dosahuje najhoršie pozície v kontexte ostatných krajov, pričom jeho pozícia sa naďalej zhoršuje alebo stagnuje (priemerná mesačná mzda, čisté mesačné príjmy na osobu, čisté mesačné výdavky na osobu, intenzita výskytu organizácií orientovaných na tvorbu zisku, tvorba HDP na obyvateľa, podiel na zahraničných investíciách, výber daní) (tab. č. 16). Pozitívny je nárast výskytu živnostníkov a pokles miery nezamestnanosti, ktorý je paradoxne veľmi nevýrazný v centrálnej časti kraja - v krajskom meste a okolí. Svedčí to ekonomickej podrozvinutosti krajského sídla. Uvedené zaostávanie kraja negatívne dopadá aj na demografický vývoj. Prešovský kraj si síce zatiaľ udržiava

vedúce postavenie v natalite, avšak relatívne sa jeho pozícia oslabuje, čo ešte zvyrazňuje negatívne migračné saldo obyvateľstva, pretože Prešovský kraj je migračne najstratovejším slovenským krajom (Matlovič 2003, 2005). Pokiaľ by sme za ukazovateľ konkurencieschopnosti regiónu prijali schopnosť generovať zamestnanosť a relatívne vysoký dôchodok, potom je zrejmé, že Prešovský kraj predstavuje jeden z najmenej konkurencieschopných regiónov na Slovensku.

Tabuľka č. 16: Pozícia Prešovského kraja v kontexte ostatných krajov vo vybraných ukazovateľoch sociálno-ekonomického rozvoja v r. 1997-2004*

ukazovateľ/rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
miera nezamestnanosti	8	8	8	7	7	6	6	6
priemerná mesačná mzda	8	8	8	8	8	8	8	8
čisté mesačné príjmy na osobu	8	8	8	8	8	8	8	*
čisté mesačné výdavky na osobu	8	8	7	8	8	8	8	*
organizácie orientované na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov	*	*	8	8	7	8	8	8
živnostníci na 1000 obyvateľov	*	*	7	7	7	6	6	6
tvorba HDP na obyvateľa	8	*	8	8	8	*	*	*
výber daní v regióne v mld. Sk za rok	*	*	8	8	8	8	*	*
hrubá miera natality	1	1	1	1	1	1	1	1
podiel krajov na stave zahraničných investícií	*	*	7	7	8	8	8	8

* poradie sa stanovuje podľa významu ukazovateľa vo vzťahu k regionálnemu rozvoju (napr. u miery nezamestnanosti je inverzné – najvyššia nezamestnanosť znamená najhoršiu pozíciu)

Nepriaznivú pozíciu Prešovského kraja potvrdzujú taktiež iné výskumy realizované v ostatných rokoch. Z údajov štatistického úradu EÚ Eurostat, ktorý sledoval tvorbu hrubého domáceho produktu na 1 obyvateľa v 255 regiónoch NUTS II vyplynulo, že pozícia Bratislavského kraja sa rýchlo zlepšuje, kým ostatné Slovensko stagnuje. Kým v r. 1995 bol Bratislavský kraj na 143. mieste podľa tohoto ukazovateľa, v r. 2002 bol už na 48. mieste. Východné Slovensko (Košický a Prešovský kraj) bolo v r. 1995 na 249. mieste a v r. 2002 na 247. mieste, čo znamená, že patrí do desiatky najchudobnejších regiónov Európskej únie. Aj P. Gajdoš (2002) poukázal, že Slovensko je rozdelené na bohatý západ a chudobný východ. Okresy Slovenska rozdelil na štyroch kategórií (rozvinutý, stabilný, stagnujúci a depresný). Väčšinu okresov Prešovského kraja zaradil k depresným regiónom (Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča, Sabinov, Bardejov, Svidník, Stropkov, Vranov nad Topľou, Medzilaborce). Dva okresy zaradil k stagnujúcim (Humenné a Snina) a dva k stabilným regiónom (Poprad a Prešov). V. Benč (2002) analyzoval socioekonomickú výkonnosť okresov Slovenska. Podobne ako P. Gajdoš rozčlenil štyri kategórie (rozvinuté, ekonomicky stabilizované, stagnujúce a ekonomicky depresné). Dospel k podobným záverom ako P. Gajdoš, s výnimkou zaradenia okresu Snina k depresným okresom. P. Korec (2005, s. 161) vyčlenil na Slovensku tri zaostávajúce (menej rozvinuté) regióny – juh stredného Slovenska, východné Slovensko a severovýchodné Slovensko. Ako základné observačné jednotky použil funkčné mestské regióny, s ktorých hranicami nie sú úplne kompatibilné okresné

a krajské hranice. Napriek tomu je možné poukázať, že do Prešovského kraja zasahujú dva z uvedených zaostávajúcich regiónov. Z regiónu severovýchodné Slovensko sú to funkčné mestské regióny Poprad, Spišská Nová Ves (teda z Prešovského kraja okres Levoča), Stará Ľubovňa, Prešov, Bardejov a Svidník. Z regiónu východné Slovensko sú to funkčné mestské regióny Vranov nad Topľou, Humenné a Snina. To znamená, že západnú, centrálnu a severnú časť kraja zaradil do prvého a východnú časť kraja do druhého z troch zaostávajúcich regiónov SR.

Podnikateľská aliancia Slovenska sleduje regionálne disparity prostredníctvom indexu regionálneho podnikateľského prostredia, ktorý získala na základe kombinácie výsledkov ankety o podnikateľských podmienkach v regiónoch so štatistickými dátami. Zohľadnili štyri skupiny indikátorov – ekonomická aktivita, infraštruktúra, ľudské zdroje a verejná správa. Najvyšší index dosiahol Bratislavský kraj, ktorý výrazne predčil ostatné kraje. Druhý najvyšší index dosiahol Trnavský kraj. Prešovský kraj mal najnižší index, pričom mal výraznejšiu stratu na predposledný Banskobystrický kraj (Bratislava a2005).

Na druhej strane je potrebné konštatovať, že výrazne vyššia ekonomická úroveň kraja s hlavným mestom je bežná aj v iných európskych krajinách. Napríklad podiel hlavného mesta na priemernom HDP na obyvateľa je vysoký vo Veľkej Británii (3,15-násobok), v Belgicku či Českej republike je to viac ako dvojnásobok.

Príčiny a faktory nepriaznivého postavenia Prešovského kraja v kontexte Slovenska

Príčin prehľbujúceho sa zaostávania Prešovského kraja za ostatnými krajinami SR je viacero. Vo všeobecnosti sa podľa P. Korca (2004, 2005) za hlavné príčiny podmieňujúce diferenciálny regionálny rozvoj považujú: primárny (prírodný) potenciál, územno-správne členenie, faktor sídelnej hierarchie, faktor makropolitohovej atraktivity (tzv. západo-východný gradient), faktor osobitostí demografických štruktúr, faktor tzv. veľkej dopravnej infraštruktúry, faktor historického zaostávania regiónov, faktor nevýhodnej ekonomickej špecializácie regiónov a faktor depresnosti prilahlých regiónov susedných štátov. Okrem uvedených je potrebné spomenúť aj inštitucionálne faktory (regionálnu politiku, kvalitu ľudského potenciálu a regionálnych politických elít).

V prípade Prešovského kraja považujeme za kľúčové faktory zaostávania najmä tieto:

- nízku makropolitohovú atraktivitu územia kraja a veľkú vzdialenosť od hospodársky vyspelejších regiónov západnej Európy a od metropolitného regiónu Bratislavy
- nedostatočné vybavenie kraja veľkou dopravnou infraštruktúrou, najmä absencia diaľničného spojenia s Bratislavou a inými vyspelejšími oblasťami štátu a Európy (pomalá výstavba diaľnic s preferovaním smeru výstavby od západu),
- nízku hustotu veľkých miest a veľmi rozdrobenú sídelnú štruktúru do veľkého počtu malých obcí,
- koncentráciu obyvateľstva vyžadujúceho si osobitnú sociálnu starostlivosť (najmä na sociálnu pomoc odkázané rómske komunity žijúce v segregovaných osadách),
- historické zaostávanie severovýchodného Slovenska za modernizačnými trendami (predovšetkým v medzivojnovom období),
- jednostranná orientácia modernizačného procesu na malý počet veľkých priemyselných závodov v období tzv. socialistickej industrializácie, ktorých úpadok po zmene sociálno-ekonomickej situácie po r. 1989 postihol celé spádové regióny,

- efekt susedstva s depresnými územiami susedných štátov - Prešovský kraj susedí s juhovýchodným Poľskom, Zakarpatskou Ukrajinou a v širšom kontexte so severovýchodným Maďarskom, čo sú tiež slabšie sa rozvíjajúce regióny v rámci uvedených štátov,
- nevyhovujúce komunikačné prepojenie s regiónmi susedných štátov,
- nedostatočné využitie primárneho potenciálu, najmä pre využitie v turizme a rekreácii,
- nekonzistentná regionálna politika štátu s prevažujúcou odvetvovou orientáciou, ktorá investičné stimuly poskytuje v drvivej väčšine firmám, ktoré sa rozhodli investovať do ekonomicky najrozvinutejších častí Slovenska (juhozápadné Slovensko, stredné Považie, Košice a okolie), čo vedie k prehlbovaniu regionálnej polarizácie západ-východ, resp. Košice – periféria východného Slovenska.
- koncentráciu predstupovej pomoci do regiónov západného a stredného Slovenska (Morvay a kol., 2005, s. 290),
- nedostatočná koordinácia aktivít regionálnych a miestnych samospráv na východnom Slovensku pri presadzovaní záujmov regiónu v oblasti budovania dopravnej infraštruktúry, priemyselných parkov a regionálneho rozvoja vo všeobecnosti,
- príliš jednostrannú orientáciu regionálnej politiky na politiku EÚ s malým dôrazom na endogénnu regionálnu politiku,
- podrozvinutosť Prešova ako hlavného centra regiónu, ktoré v niektorých ukazovateľoch rozvoja zaostáva aj za menšími a menej významnými mestami (napr. miera nezamestnanosti, nepripravené územie pre výstavbu priemyselného parku, veľmi nízky prílev zahraničných investícií a absencia významnejšieho investora, oneskorenie vo výstavbe nákupných centier a hypermarketov za menej významnými mestami a pod.) (Matlovič 2000).

Stručné hodnotenie niektorých vládnych opatrení na zníženie regionálnych rozdielov

Centrálne úrady prijali a prijímajú celý rad opatrení smerujúcich k vyrovnávaniu rozdielov medzi jednotlivými regiónmi Slovenska. Sú koncentrované do štyroch oblastí:

1. rozvoj infraštruktúry
2. realizácia sociálno-ekonomických programov
3. podpora mobility
4. fiškálna decentralizácia

Z hľadiska regionálneho rozvoja má veľký význam práve prvá oblasť rozvoja infraštruktúry a podporu investícií, ktorú prediskutujeme podrobnejšie.

Rozvoj infraštruktúry

V rámci programu rozvoja infraštruktúry ISPA bolo odsúhlasených 22 investičných projektov, z toho 4 dopravné projekty (modernizácia 3 úsekov na železničnej trati Bratislava – Piešťany a úsek diaľnice od Viedenskej cesty po Prístavný most v Bratislave) a 18 projektov z oblasti životného prostredia (najmä z oblasti vodného hospodárstva). Rozdelenie odsúhlasených prostriedkov pre jednotlivé kraje bolo nasledovné: Trnavský kraj (35 %), Bratislavský kraj (19 %), Banskobystrický kraj (13 %), Žilinský kraj (9 %), Košický kraj (8 %), Nitriansky kraj (7 %), Prešovský kraj (6 %) a Trenčiansky kraj (3 %) (Správa

2005). Z uvedeného vyplýva, že Prešovskému kraju bola v rámci uvedenej podpory venovaná veľmi malá pozornosť. Najvyšší podiel mali kraje s najlepšie rozvinutou infraštruktúrou (Trnavský a Bratislavský kraj) v rámci Slovenska. Tieto kroky teda mohli len ťažko prispieť k zmierneniu regionálnych rozdielov.

V roku 2004 bolo zaslaných do Európskej komisie v Bruseli 9 žiadostí o spolufinancovanie infraštruktúrnych projektov z Kohézneho fondu. Do konca roku 2004 EK rozhodla o prijatí 7 žiadostí, 5 z oblasti životného prostredia a 2 z dopravnej infraštruktúry. Najviac prostriedkov z KF by malo smerovať na východné Slovensko (spolu 215 369 288 EUR), kde sa bude z KF podporovať (z hľadiska nákladov) doteraz najväčší projekt KF v SR - výstavba diaľnice D1 v úseku Mengusovce – Jánovce a výstavba rozvodov pitnej vody a kanalizácie v povodiach riek Tople a Torysy (Správa...2005). Výstavba diaľničného úseku Mengusovce-Jánovce je súčasťou diaľničného spojenia D1 východného Slovenska s Bratislavou cez Žilinu. Na druhej strane sa však ukazuje, že produktívnejšie z hľadiska rozvoja východného Slovenska by bolo urýchliť výstavbu rýchlostnej komunikácie Košice-Kechec-Miškovec, čo by umožnilo omnoho rýchlejšie napojenie košicko-prešovskej sídelnej aglomerácie na európsku diaľničnú sieť a tým aj výraznejšie zlepšenie podmienok pre príchod veľkých investorov do tohto regiónu.

V rámci schváleného Operačného programu Základná infraštruktúra na roky 2004 - 2006 je formulovaných niekoľko priorít a opatrení. Prvé z nich je zamerané na modernizáciu a rozvoj infraštruktúry železničnej dopravy – cieľom opatrenia je zabezpečiť rozvoj infraštruktúry železničnej dopravy v jednotlivých regiónoch (Správa...2005). V súčasnosti sa prioritizuje a modernizuje železničný koridor Bratislava-Nové Mesto nad Váhom s pokračovaním do Žiliny. Zatiaľ sa neuvažuje s modernizáciou úseku Žilina-Košice, čo opäť znevýhodňuje východné Slovensko. Ďalším opatrením je modernizácia a rozvoj infraštruktúry leteckej dopravy – opatrenie je zamerané na zvýšenie bezpečnosti letísk inštaláciou komplexných bezpečnostných systémov s cieľom ochrany prevádzkových plôch, budov a objektov na letiskách. Pozitívom je, že prijímateľom pomoci sú letiská v Poprade a Košiciach, ktoré obsluhujú východné Slovensko.

K zníženiu regionálnych disparít v oblasti lokálnej infraštruktúry by mali napomôcť aktivity realizované prostredníctvom opatrení a podopatrení Priority 3 – Lokálna infraštruktúra v rámci Operačného programu Základná infraštruktúra. Podporný program je realizovaný na území Cieľa 1 v 7 krajoch SR (všetky okrem Bratislavského kraja).

Sociálno-ekonomické programy

V rámci sociálno-ekonomických programov si bližšie všimneme problematiku podpory investícií. Ministerstvo financií SR spracovalo návrh nových pravidiel pre poskytovanie investičných stimulov tak, aby verejné zdroje smerovali hlavne do zaostalých regiónov. Zákon o investičných stimuloch definuje základný všeobecný rámec, v ktorého medziach je možné poskytovať investičné stimuly, pričom v prípadoch, keď sú splnené zákonom stanovené požiadavky na strategickú investíciu, ponecháva vláde právo rozhodnúť o poskytnutí investičného stimulu a jeho výške. Pravidlá pre regionálnu podporu strategických investícií majú byť záväzným sprievodcom pri tomto rozhodovaní. Podľa navrhovanej koncepcie sa budú v budúcnosti investičné stimuly poskytovať len do krajov s nadpriemernou mierou nezamestnanosti. Výnimku majú tvoriť investície gigantického

objemu s významným dosahom na zamestnanosť, ktoré by Slovensko bez stimulu nezískalo, alebo investície do sektorov, kde treba zohľadniť efekty sieťových externalít (sektory s vysokým technologickým komponentom ako informačné technológie, nanotechnológie, biotechnológie atď.). Investičné stimuly by mali byť zamerané hlavne na kompenzáciu a zlepšenie nedostatočnej kvality produkčných faktorov (predovšetkým investície do ľudského kapitálu, jeho mobility a rozvoj infraštruktúry).

Doterajší prístup poskytovania investičných stimulov primárne nesledoval podporu najzaostalejších regiónov. Napríklad v roku 2004 boli schválené investičné stimuly pre 20 podnikateľských subjektov v objeme 14 792,848 mil. Sk (Správa...2005). Z uvedenej sumy stimulov nesmerovala žiadna podpora do Prešovského kraja. Vo všetkých ostatných krajoch bol podporený aspoň jeden subjekt (www.economy.gov.sk). Najväčší podiel na investičných stimuloch mal Žilinský kraj (46,2 %), vďaka investíciám firmy KIA Motors Slovakia a Mobis Slovakia.

Možnosti riešenia problematiky regionálneho rozvoja v Prešovskom kraji

Riešenie problematiky rozvoja Prešovského kraja je možné vidieť v umnej regionálnej politike, využívajúcej exogénne a endogénne zdroje regionálneho rozvoja. Z hľadiska exogénnych faktorov by sa malo úsilie regionálnej samosprávy a centrálnych orgánov koncentrovať na odstránenie najzávažnejších rozvojových bariér. Ide predovšetkým o napojenie územia na európsku diaľničnú sieť, pričom za najrýchlejšie riešenie považujeme vybudovanie rýchlostnej komunikácie Miskolc-Košice-Prešov-Rzeszów, čím by bola zabezpečená aj diaľničná konektivita s vyspelými európskymi regiónmi. Druhé najdôležitejšie opatrenie na celoštátnej úrovni by malo súvisieť s tým, aby investičné stimuly dostávali len tie firmy, ktoré sa rozhodnú svoje financie investovať do ekonomicky najmenej rozvinutých regiónov, teda osobitne do Prešovského kraja a v jeho rámci do krajského sídla. V ostatnom období boli prijaté určité opatrenia, ktoré by mohli viesť k zmene nepriaznivej situácie. Za mimoriadne významný krok považujeme kooperáciu regionálnych samospráv Prešovského kraja a Košického kraja, ktoré spolu tvoria región NUTS II Východné Slovensko. V tomto smere je významný projekt POKER, ktorého cieľom je zlepšiť pripravenosť Košického a Prešovského samosprávneho kraja na spoločné aktivity pri čerpaní európskej pomoci. Odtiaľ i názov, ktorý vznikol spojením skratiek regiónov Prešova a Košíc. Z hľadiska tvorby HDP na obyvateľa ide totiž o deviaty najchudobnejší región Európskej únie. Samosprávy začali spolupracovať pri vypracovaní Regionálneho operačného programu (ROP) Slovensko - Východ. Výsledkom spoločného partnerstva krajov sú už zastupiteľstvami schválené rozvojové priority a smerovanie rozvoja regiónov, ktorých realizácia môže priniesť ekonomický rozvoj a vyššiu kvalitu života. Zmena by mala spočívať v inom systéme využívania európskej pomoci na Slovensku v novom programovacom období 2007-2013. Financie by sa mali prerozdeľovať na základe integrovaného prístupu k jednotlivým regiónom a nie ako doteraz, z hľadiska sektorových operačných programov, ktoré viedli k preferovaniu juhozápadného Slovenska a Považia pri poskytovaní investičných stimulov. O tomto zámere však musia rozhodnúť centrálné orgány.

Uvedené riešenie naznačuje hľadanie alternatív k doterajšiemu systému regionálnej politiky, založenej na dominantnej pozícii štátu a orgánov Európskej únie. Nedostatkom exogénnej regionálnej politiky je, že k rozdielnym regiónom pristupuje rovnakými podmien-

kami podpory. Rozličné regionálne štruktúry si však vyžadujú, aby podpora bola prispôbená regionálnym špecifikám, pričom sa to môže dosiahnuť odlišnými kombináciami jej nástrojov a opatrení. Núka sa teda riešenie späté s endogénnou regionálnou politikou, ktorá zohľadňuje špecifiká regionálnych štruktúr a prednostne sa orientuje na aktivizáciu vnútorných regionálnych faktorov a zdrojov rozvoja. Vývoj miestnej ekonomiky závisí na jej schopnosti premiestňovať svoje zdroje zo starých, menej produktívnych spôsobov využitia, na nové, produktívnejšie. Tradičná produkcia sa šíri do menej rozvinutých, periférnych oblastí a to tak, že sleduje mestskú hierarchiu. Z toho vyplýva, že ak máme regionálny rozvoj udržať na primeranej úrovni, musia centrálné oblasti regiónu priťahovať ekonomické aktivity (Hučka 2001). Z uvedeného vyplýva, že rozvoj Prešovského kraja je úzko spätý s rozvojom jeho centra, ktorému je potrebné venovať omnoho výraznejšiu pozornosť ako doposiaľ.

V rámci endogénnej regionálnej politiky sa v zmysle teórie endogénneho rastu kľúčová úloha pripisuje orientácii na ľudský kapitál, poznatky a inovácie a organizačno-inštitucionálny rámec. Orientácia na ľudský kapitál zahŕňa zlepšenie kvalifikačnej štruktúry ponuky pracovných síl na jednej strane a zlepšenie kvalitatívnej ponuky pracovných miest na strane druhej. Orientácia na inovácie zahŕňa napr. zvýšenie regionálnej ponuky poradenských a informačných služieb v oblasti transferu technológií, budovanie vysokých škôl, výskumných parkov, technologických parkov a inej výskumnej infraštruktúry. Orientácia na organizačno-inštitucionálny rámec zahŕňa horizontálne a vertikálne prepojenie politík a budovanie siete partnerstiev s cieľom vybudovať decentralizovaný model participačného riadenia regionálneho rozvoja (Hučka 2001).

Záver

Analýza regionálnych disparít vybraných ukazovateľov na úrovni krajov SR poukázala na diferencovaný vývoj v jednotlivých oblastiach. Regionálne disparity sa zvyrazňujú predovšetkým v sociálno-ekonomických ukazovateľoch. Potvrdil to vývoj variačných koeficientov a Giniho koeficientu, týkajúcich sa jednotlivých indikátorov. Prešovský kraj má veľmi nepriaznivú pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Vo väčšine sledovaných ukazovateľov dosahuje najhoršie pozície v kontexte ostatných krajov, pričom jeho pozícia sa naďalej zhoršuje alebo stagnuje. Pozitívny je len nárast výskytu živnostníkov a pokles miery nezamestnanosti, ktorý je paradoxne veľmi nevýrazný v centrálnej časti kraja - v krajskom meste a okolí. Svedčí to ekonomickej podrozvinutosti krajského sídla. Uvedené zaostávanie kraja negatívne dopadá aj na demografický vývoj. Prešovský kraj si síce zatiaľ udržiava vedúce postavenie v natalite, avšak relatívne sa jeho pozícia oslabuje, čo ešte zvyrazňuje negatívne migračné saldo obyvateľstva, pretože Prešovský kraj je migračne najstratovejším slovenským krajom (Matlovič 2003). Príčin prehlbujúceho sa zaostávania Prešovského kraja za ostatnými krajinami SR je viacero. Súvisia s nepriaznivou geografickou polohou, nedostatočným napojením na medzinárodnú diaľničnú sieť, koncentráciou obyvateľov s veľmi nízkym sociálno-ekonomickým statusom, nesprávne nastavenou regionálnou politikou a pod. Riešenie je možné hľadať v alternatívach doterajšej regionálnej politiky, spočívajúcej v dominantnej úlohe štátu a orgánov EÚ. Núka sa riešenie späté s endogénnou regionálnou politikou, ktorá citlivejším nastavením nástrojov a opatrení podpory môže lepšie odrážať špecifiká regionálnych štruktúr a výraznejšie aktivizovať vnútorné faktory

a zdroje rozvoja regiónu. Jedným z možných riešení je spoločný postup Prešovského a Košického kraja pri spracovaní ROP Slovensko-Východ návrh na zmenu využívania európskej finančnej pomoci na Slovensku v novom programovacom období 2007-2013. Realizácia návrhu závisí od rozhodnutia vlády, ktorá by sa v rámci rozhodovania mala podrobiť sebareflexii a pripustiť nedostatky doterajšej svojej politiky pri vyrovnávaní regionálnych rozdielov na Slovensku.

Poznámka: Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0367/03 *Vývojové tendencie regionálnych komplexov východného Slovenska v období globalizácie a transformácie slovenskej spoločnosti a ich potenciál pre ďalší rozvoj (ved. projektu R. Matlovič).*

Literatúra

- ATKINSON, A., 1970, On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 3, 244-263.
- BALÁŽ, V., 2004, Trendy v regionálnom vývoji Slovenskej republiky: ekonomická teória a prax. *Ekonomický časopis*, 52, 7, 783-800.
- BENČ, V., 2002, Regionálna politika. In: Marcinčin, A., ed., *Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku*, Bratislava, s. 289-321.
- BLAŽEK, J., 1996, Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, 101, 4, 265-277.
- Bratislava a tí ostatní. In: *Ako podnikat? Trend*, 36, 2005, s. VII.
- CANALETA, C.G., ARZOZ, P.P., GÁRATE, M.R., 2004, Regional Economic Disparities and Decentralisation. *Urban Studies*, 41, 1, 71-94.
- COWELL, F.A., 2000, "Measurement of Inequality." *Handbook of Income Distribution. Volume 1. Handbooks in Economics*, Vol. 16. Eds. Anthony B. Atkinson and Francois Bourguignon. Amsterdam; New York and Oxford, 87-166.
- DOMAŃSKI, R., 2005, Samowzmacnianie rozwoju miast i regionów w gospodarce intensyfikującej wykorzystanie wiedzy. Wnioski z nowej teorii wzrostu endogenicznego. *Przegląd Geograficzny*, 77, 2, 131-138.
- FALŤAN, L., PAŠIAK, J., eds., 2004, Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav. SÚ SAV, Interlingua, Bratislava, 88 s.
- GAJDOŠ, P., 2002, Človek, spoločnosť, prostredie. Priestorová sociológia. SÚ SAV, Bratislava, 374 s.
- HAULÍKOVÁ, L., BENČ, V., 2001, Disparity krajov v Slovenskej republike. In: Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce. Správa Svetovej banky č. 22 351-SK. Štúdia č. 5, zv. II., World Bank, Washington D.C.
- HUČKA, M., 2001, Strukturální politika a její regionalizace. Repronis, Ostrava, 114 s.
- KOREC, P., 2004, Faktory podmieňujúce regionálnu diferenciáciu Slovenska. *Acta Universitatis Mathiae Belii, Geografické štúdie*, 12, 76-90.
- KOREC, P., 2005, Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004. Geografika, Bratislava, 227 s.
- MATLOVIČ, R., 2000, Transformačné procesy intraurbánnych štruktúr Prešova ako odraz celospoločenských zmien v ostatnom decéniu. In: Matlovič, R. (ed.): *Urbánny vývoj na rozhraní miléníí. Urbánne a krajinné štúdie* Nr.3, FF PU Prešov, s. 27-38.
- MATLOVIČ, R., 2003, Populačná dynamika v Prešovskom samosprávnom kraji na prelome miléníí v kontexte Slovenska. In: Kuzmišin, P., ed., *Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja*. I., ManaCon, Prešov, s. 43-54.
- MATLOVIČ, R., 2004, Prešovský kraj v kontexte vývoja vybraných regionálnych disparít na Slovensku. In: Kuzmišin, P., ed., *Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja*. II., ManaCon, Prešov, s. 88-107.

- MATLOVIČ, R., 2005, Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. FHPV PU, Prešov, 332 s.
- MESA 10, 2000, Regióny Slovenska. MESA 10, Bratislava.
- MORVAY, K. a kol., 2005, Transformácia ekonomiky: skúsenosti Slovenska. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava, 328 s.
- PAVLÍK, Z., KÜHNEL, K., 1981, Úvod do kvantitatívnych metod pro geografu. SPN, Praha, 267 s.
- Regionálne porovnania v Slovenskej republike 2002. Štatistický úrad SR, Bratislava 2003.
- Regióny Slovenska. Veda a Štatistický úrad Slovenskej republiky 2004, 107 s.
- Správa o súčasnom stave sociálno-ekonomickej úrovne v jednotlivých regiónoch Slovenska a pripravovaných opatreniach na odstraňovanie sociálno-ekonomických rozdielov v jednotlivých regiónoch do konca volebného obdobia. Materiál prerokovaný na zasadnutí vlády SR dňa 28.9.2005. UV-16379/2005, MPSVR SR Bratislava 2005, 32 s., www.government.gov.sk.
- Štatistická ročenka regiónov SR 1996-2000. Štatistický úrad SR, Bratislava 2002.
- ŠTIKA, R., 2004, Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, 109, 1, 15-26.
- Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike, 2/2004. Štatistický úrad SR Bratislava 2004.

Internetové zdroje:

www.alianciapas.sk
www.economy.gov.sk
www.infostat.sk/vdc
www.statistics.sk/webdata
www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/
www.upsvar.sk

DEVELOPMENT OF REGIONAL DISPARITIES IN SLOVAKIA AND PROBLEMS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN THE PREŠOV REGION*Summary*

The analysis of regional disparities of selected indicators on the level of Slovak Republic has shown that there are differences in observed constituents. Regional disparities are becoming significant especially in social-economic indicators. It has been proved by the development of variety coefficient and the Gini coefficient. The Prešov region has a very unfavourable position in the regional structure of Slovakia. In the majority of its indicators the region shows the worst positions in the context of other Slovak regions, and concurrently its position itself is getting worse or stagnates. Positive numbers show only the increase in tradesmen and the decrease in the unemployment rate, which is very inconsiderable in the central part of the region – in the regional capital and its surroundings. It gives evidence of the economic underdevelopment of the regional capital. This retardation has a negative impact on demographic development as well. The Prešov region has managed to preserve the leading position in terms of natality so far, however, its relative position is weakening, what makes the negative migration balance more significant, since the Prešov region is the most migration unprofitable one (Matlovič 2003). There are several reasons for this retardation of the Prešov region. They are related to unfavourable geographical position, insufficient connection to the international highway system, concentration of inhabitants with very low social-economic status, misdirected regional politics etc. The solution might be found in the alternatives of the existing regional politics lying in the dominant role of state and EU authorities. Hence, there is a solution related to endogenous regional politics that by its sensitive tools and measures regulation may better reflect the particularities of the regional structures and more markedly activate the internal factors

and sources of the regional development. One of the possible solutions is the common approach of the Prešov and Košice regions to the processing of ROP Slovakia-East, a proposal for the change of exploitation of European financial support in Slovakia in a new programming term 2007 – 2013. The realization of the proposal depends on the government resolution which should undertake a self-reflection in terms of its decisions, and to admit the failure of its contemporary politics when trying to minimize the regional disparities in Slovakia.

Recenzovali: Doc. Ing. arch. Václav Kohlmayer, PhD.

Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD., mim. prof. PU